

Χρήστος Τσουντας

Ο Καθηγητής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

Νάγια Πολυχρονάκου Σγουρίτσα

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
nsgourit@arch.uoa.gr

ABSTRACT

Christos Tsountas as professor of Archaeology in the University of Athens

This paper concerns Christos Tsountas' years as professor of History of Ancient Art in the School of Philosophy of the University of Athens. After a productive period of almost two decades in the Archaeological Service, and his seminal work on the Neolithic, Early Cycladic and Mycenaean Culture, Tsountas was elected professor in 1904. Until his resignation in 1925 he devoted most of his time in teaching courses and writing influential handbooks on ancient Greek art. Also, he undertook significant administrative work, and served as Dean of the School of Philosophy in 1906-07. Because of his values, justice, devotion, and hard work he was highly esteemed by his colleagues, as evidenced by their reactions when he announced his wish to resign from the university¹.

Μέχρι να εκλεγεί καθηγητής της Ιστορίας της Αρχαίας Τέχνης το 1904, ο Χρήστος Τσουντας είχε καλύψει ερευνητικά όλα σχεδόν τα πεδία της Προϊστορικής Αρχαιολογίας, από την Νεολιθική εποχή μέχρι το τέλος των Μυκηναϊκών χρόνων, ενώ είχε, επίσης, ασχοληθεί με θέματα και ανασκαφές των Ιστορικών περιόδων. Είχε πραγματοποιήσει σημαντικότερες ανασκαφές στην Ακρόπολη και σε νεκροταφεία των Μυκηνών, στο Βαφειό, στις Κυκλάδες, στο Διμήνι και στο Σέσκλο, με μέσα πενιχρά, οικονομικά και άλλα, και είχε δημοσιεύσει τα πορίσματα και τις κριτικές παρατηρήσεις του, στις οποίες επανερχόμαστε σήμερα με περισσότερα στοιχεία και πληροφορίες επιβεβαιώνοντας την ορθότητά τους. Ανάλυση των δεδομένων σχετικά με τη ζωή και το έργο του έχει γίνει από τους Κουρουνιώτη και Πετράκο.² Επί πλέον, κάποια καίρια στοιχεία για την προσωπικότητά του παρατίθενται στην εισήγηση του Ν. Πολίτη κατά την αξιολόγηση του Χρ. Τσουντα, προκειμένου να κριθεί για τη θέση καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.³

1 Εκφράζω τις θερμότερες ευχαριστίες μου στο προσωπικό του Ιστορικού Αρχείου του Πανεπιστημίου Αθηνών, το οποίο πρόθυμα με υπεστήριξε στη μελέτη μου εκεί, το Σεπτέμβριο και Οκτώβριο 2008. Το κείμενο που προέκυψε ήταν η συμμετοχή μου στο 2ο Συνέδριο Προϊστορικής Αρχαιολογίας, Βόλος, 4-7 Δεκεμβρίου 2008.

2 Κουρουνιώτης 1935· Πετράκος 2009.

3 Μέρος των Πρακτικών της συνεδρίας εκείνης παρουσιάστηκε στο χρονογραφικό και ιστοριοδιφικό δελτίο της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, *Ο Μέντωρ*, βλ. Χριστοδούλου 2009.

Κατά την περίοδο στην οποία έδρασε ο Χρ. Τσουντας, τις δυο τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου}-το 1883 σε ηλικία 26 χρονών έγινε έφορος αρχαιοτήτων- και τις τρεις πρώτες του 20^{ου} αιώνα, η Αρχαιολογική Υπηρεσία και η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία αποτελούσαν ενιαία δύναμη, με πολλά δραστήρια και αφοσιωμένα στο έργο τους στελέχη και μέλη, που θεμελίωσαν την επιστήμη της Αρχαιολογίας και από τα οποία εκλέχθηκαν αρκετοί καθηγητές της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Μεταξύ αυτών ο Χρήστος Τσουντας, ο οποίος υπήρξε όχι μόνον κορυφαίος αρχαιολόγος πεδίου, αλλά και θαυμάσιος δάσκαλος, σύμφωνα με τις μαρτυρίες φοιτητών του. Στην προσωπικότητά του με την ιδιότητα του καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Αθηνών εστιάζει το κείμενο αυτό, με στοιχεία που προέρχονται ως επί το πλείστον από τα πρακτικά των συνεδριών της Φιλοσοφικής Σχολής. Αν και τα δεδομένα αυτά δεν είναι επαρκή για να καλύψουν όλες τις πλευρές προσέγγισης ενός τέτοιου ατόμου, ωστόσο, αποδίδεται σαφώς ο σεβασμός που απολάμβανε ο Τσουντας μεταξύ των συναδέλφων του, και μάλιστα σε περιόδους παθών και διαμάχης, λόγω και του πολιτικού διχασμού, καθώς και η προσπάθεια να προσφέρει στους φοιτητές του μεγάλο εύρος γνώσεων, που είχε ο ίδιος αποκτήσει κατά την περίοδο της εργασίας του στο πεδίο και στη συνέχεια στο στάδιο της δημοσίευσης των ανασκαφών του. Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Τσουντας ασχολήθηκε ιδιαίτερα με προϊστορικά θέματα, αν και έζησε σε εποχή, κατά την οποία η Προϊστορία δεν αποτελούσε συστηματικό αντικείμενο μελέτης. Το πάθος για τους αρχαίους που κυριαρχούσε ήδη προ πολλού στην Ευρώπη είχε επηρεάσει και τους νεοέλληνες στο πλαίσιο της εθνικής αναγέννησης. Για να υποστηρίξουν τα εθνικά αιτήματα, είχαν στραφεί στην αναζήτηση και διεκδίκηση των προγόνων τους, τους οποίους οι Ευρωπαίοι γνώριζαν και τιμούσαν. Όπως ήταν φυσικό, ο αρχαιολογικός τομέας που παρείχε δυνατότητα διάκρισης και στήριξης της εθνικής ταυτότητας ήταν, κυρίως, η αρχαιολογία. Με τις αρχαιολογικές έρευνες του 19^{ου} αι. οι Έλληνες ανέλαβαν, τόσο οι ίδιοι όσο και με τη συνδρομή ξένων αποστολών, να αποκαλύψουν και να αναδείξουν τα κατάλοιπα του λαμπρού παρελθόντος τους, με επίκεντρο τα κλασικά ελληνικά ιδεώδη, ενώ παράλληλα η έρευνα προσανατολίστηκε, όπως ήταν αναμενόμενο, σχεδόν αποκλειστικά στην κλασική αρχαιότητα. Σε αυτό το ιδεολογικό περιβάλλον, σε περίοδο οικονομικής δυσπραγίας –το 1893 γίνεται η τρίτη πτώχευση της Ελλάδος–, η προϊστορική αρχαιολογία δεν είχε ανάλογη θέση και ενδιαφέρον, ενώ ο προ-ελληνικός πολιτισμός αντιμετωπιζόταν από πολλούς ως πρωτόγονος, *βάρβαρος* και *ξενικός, μηδέν κοινόν έχων μετά τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς*.⁴ Οι μεγάλες όμως ανακαλύψεις του τέλους του 19^{ου} αι., ιδιαίτερα εκείνες του Schliemann το 1876, επηρέασαν και μετέστρεψαν τις αντιλήψεις όχι μόνον των Ελλήνων αλλά και των Ευρωπαίων. Η αποκάλυψη ενός τέτοιου προ-ελληνικού/προ-ιστορικού παρελθόντος ανέγειρε το ζήτημα της καταγωγής της ελληνικής σκέψης και του πολιτισμού. Η Αρχαιολογική Εταιρεία το 1886 επέλεξε τον Τσουντα να συνεχίσει τις ανασκαφές στις Μυκήνες, από τις οποίες εκτός από τις μελέτες του στην *Αρχαιολογική Εφημερίδα* (1887-1903), προήλθε το συνθετικό έργο του *Μυκῆναι καὶ Μυκηναῖος Πολιτισμός*. Σε αυτό – όπως και στην αγγλική του έκδοση⁵ – ο Τσουντας εξαίρει το *Ἑλληνικόν ἔθνος κατά τούς μυθικούς χρόνους*, τονίζει την ισχυρή ατομική δραστηριότητα σε σχέση με την Ανατολή⁶ και τη συνέχεια της τέχνης κατά τους ιστορικούς χρόνους,⁷ αλλά και επισημαίνει την πολιτιστική ομοιότητα της ελληνικής προϊστορίας με την Εποχή του Χαλκού στην Ευρώπη και τις φυλετικές συγγένειες με τους Ευρωπαίους.⁸ Συνεχίζοντας την έρευνα της Προϊστορίας του Αιγαίου, ανασκάπτει στις Κυκλάδες (1894-1897) και στη Θεσσαλία (από το

4 Τσουντας 1893, 8.

5 Tsountas και Manatt 1897.

6 Τσουντας 1893, 103, 116, 129.

7 Τσουντας 1893, 218-9, 235-7, 255-6.

8 Τσουντας 1893, 359-60.

1899), δημοσιεύοντας το υλικό του. Είναι επόμενο, λοιπόν, ο Τσουντας να θεωρείται θεμελιωτής της Προϊστορικής Αρχαιολογίας στην Ελλάδα.

Στις 11 Φεβρουαρίου 1904, ο Χρ. Τσουντας εκλέγεται, στην ίδια συνεδρία με τον Παν. Καββαδία, Καθηγητής της Ιστορίας της Αρχαίας Τέχνης. Η αναφορά κάποιων στοιχείων από την εκλογή αυτή αποκαλύπτει την εκτίμηση που έχαιρε μεταξύ των εκλεκτόρων καθηγητών της Φιλοσοφικής Σχολής, σοφών προσωπικοτήτων της εποχής.

Οι θέσεις που προκηρύχθηκαν στο γνωστικό αντικείμενο της Ιστορίας της Αρχαίας Τέχνης ήταν δύο, αλλά οι υποψήφιοι πολλοί και με πολυάριθμες εργασίες. Ο Ν. Πολίτης, καθηγητής της Λαογραφίας, είχε αναλάβει την παρουσίαση των υποψηφίων. Εξ αρχής, εξείρεσε από τη διαδικασία κρίσης τρεις, των οποίων το έργο παράθεσε με επαίνους, αλλά εξήγησε με σαφήνεια τους λόγους εξαίρεσής τους. Επρόκειτο για τον Ι. Σβορώνο, τον Ανδ. Σκιά και τον Θ. Σοφούλη. Στη συνέχεια προχώρησε στην παρουσίαση του Παν. Καββαδία «έκ τῶν ἐχόντων δημοσίαν ἀρχαιολογικὴν θέσιν διὰ τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ». Αξιολόγησε τις μελέτες του, επαίνεσε το έργο του και ανέφερε λεπτομερώς τα βραβεία και τις τιμές που είχε δεχθεί. Παρά όμως την προφανή θετική του διάθεση, τόνισε και τις υπάρχουσες αδυναμίες: ότι, δηλαδή, επειδή πρόκειται για έργο «πολυμερέστατον», αναγκάστηκε ο υποψήφιος «νά γράψῃ ἐν σπουδῇ» κάποια από τα δημοσιεύματά του, ενώ οι τιμές «ὀφείλονται ὁμολογουμένως ἐν μέρει καὶ εἰς τὸ ἀξίωμα ὅπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἔχει». Την εισήγηση για τον Καββαδία ολοκλήρωσε με τη διαπίστωση ότι πολλῶν Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων τὰ ὀνόματα ἔχουν περάσει τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος «καὶ δύο μάλιστα τούτων ἐξόχως τιμῶνται ὑπὸ τῶν ἀλλοδαπῶν, ὁ Παν. Καββαδίας καὶ ὁ Χρ. Τσουντας». Αμέσως μετά τη φράση αυτή, άρχισε την αξιολόγηση του Τσουντα: «Ὁ κ. Τσουντας, ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ὧν, ἐπεμελήθη ἐπίσης πολλῶν ἀνασκαφῶν, τῶν ὁποίων σπουδαιότατα εἶναι αἱ ἐν Μυκῆναις γενόμεναι πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Σλείμαν ἀρξαμένου ἔργου». Ανέφερε στη συνέχεια ότι ἀπὸ το 1883 μέχρι το 1902 δημοσίευσε στην *Αρχαιολογικὴ Εφημερίδα* 27 πραγματεῖες, «ὧν τινες ἐκτενέσταται», τις εκθέσεις των ανασκαφῶν του στα *Πρακτικά τῆς Αρχαιολογικῆς Εταιρείας* και πολλές άλλες εργασίες, οι οποίες καλύπτουν την επιγραφική, την πλαστική, την «ἀγγειολογίαν», τη σφραγιδογλυφία, τη μικροτεχνία και την αρχιτεκτονική. Επίσης, τόνισε ότι ο υποψήφιος «ἰδιαίτατα ἐνέκυψε εἰς τὴν μελέτην τῶν Ἑλληνικῶν τάφων καὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς μυκηναϊκῆς λεγομένης ἢ κρητικῆς περιόδου καὶ εἰς τὴν τῆς προηγηθείσης ταύτης προϊστορικῆς περιόδου» και προσέθεσε «Ἐἶναι δ' ἡ ἔρευνα τῶν περιόδων τούτων ἐκ τῶν δυσχερεστάτων, διὰ τὴν πληθύν τῶν ἀναφυομένων ζητημάτων καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς διακρίσεως δυσδιαγνώστων τεχνικῶν γνωρισμάτων τῶν διαφόρων εὐρημάτων. Ὁ ἐπιλαμβανόμενος δὲ τοιούτων μελετῶν πρέπει ἐφόδιον νά ἔχῃ ἐδραϊὰν καὶ εὐρυτάτην ἀρχαιολογικὴν μόρφωσιν». Και συνέχισε με την ἀπαρίθμηση των ἀρετῶν που υπάρχουν στις μελέτες του Τσουντα, οι οποίες, κατὰ τὴν γνώμη του, εἶναι : «Ἡ ἀπτηκριβωμένη παρατήρησις, ἡ βαθεῖα γνώσις τῶν ζητημάτων, περὶ ὧν πραγματεύεται, καὶ ἡ ἐμβριθὴς καὶ ἀσφαλὴς κρίσις». «Διὰ τοῦτο», εἶπε, «οὐδόλως ἠποροῦμεν διὰ τὴν εὐλάβειαν μεθ' ἧς λ. χ. ὀμιλεῖ περὶ αὐτοῦ ὁ ἐπιφανὴς Γάλλος ἀρχαιολόγος Georges Perrot, οἰονεὶ ἀπολογούμενος διότι μετὰ τὸν Τσουνταν ἐπιχειρεῖ νά γράψῃ περὶ τινῶν τῶν ἐν Βαφειῶν εὐρημάτων». Τέλος, ἀφού ἀναφέρθηκε και στην τιμὴ που ἀποδίδουν οἱ ξένοι ἀρχαιολόγοι στο ἔργο του, κατέθεσε τὴν ἀποψη που ἔχει σχηματίσει ὁ ἴδιος για τὴν διδακτικὴν ικανότητα του Τσουντα, τὴν ὁποία θεωρεῖ μεγάλη και στηρίζει στις μελέτες που ἔγραψε «χάριν τῶν πολλῶν». Πρόσθεσε δε, σε ἐνίσχυση των ὁσων ἐξέθεσε, ὅτι ο υποψήφιος «προσαρμόζων τὰ γραφόμενα δεξιῶς πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀναγνωστῶν, διδάσκει μετὰ σαφηνείας, ἀπλότητος καὶ χάριτος, χωρὶς νά παρεκλινῇ ἐπ' ἐλάχιστον τῆς ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας». Στο σημεῖο αὐτὸ ἐξήρε και τὸ περὶ Μυκηναίων βιβλίον του, *Μυκῆναι καὶ Μυκηναῖος Πολιτισμὸς* (Ἀθήνα 1893), και επαίνεσε τὴ σεμνότητα του Τσουντα, τονίζοντας ὅτι «ὁ συγγραφεὺς μετὰ πολλῆς μετριοφροσύνης ὁμολογεῖ ἐν τῷ προλόγῳ ὅτι ἔγραψε τὸ βιβλίον ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς ὁδηγὸς τῶν ἐπισκεπτομένων

τάς Μυκήνας», γεγονός που δεν εναρμονίζεται με τις κρίσεις για την επιστημονική του αξία, οι οποίες εκφράσθηκαν για την ελληνική έκδοση, και τους επαίνους που ακολούθησαν την αγγλική μετάφραση. Και προσέθεσε ότι «ὁ ἐν Παρισίοις «Σύλλογος πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἐλληνικῶν σπουδῶν» ἀπένειμε εἰς αὐτὸ βραβεῖον, ὃ δ' εἰσηγητῆς τῆς ἐκθέσεως Max Collignon, δεινὸς ἀρχαιολόγος, χαρακτηρίζει αὐτὸ ὡς εὐσυνείδητον μελέτην, περιέχουσαν πολυτίμους παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέως καὶ ἐνὶ λόγῳ ὡς ἐκ τῶν ἀρίστων ἐλληνικῶν ἀρχαιολογικῶν συγγραμμάτων». Με αὐτὰ τα λόγια τελείωσε ἡ εἰσήγηση τοῦ Πολίτη γιὰ τὸν Τσουντα, ὅπου περιλαμβάνονται ἀποκλειστικὰ ἐπαινοί. Ἐπὶ πλεόν ὁμως, ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ ἐκ τῶν συνυποψηφίων Βαλέριος Στάης εἶχε παρατηρήσει, με μετριοφροσύνη, στὸν Πολίτη, ὁ ὁποῖος καὶ τὸ ἀνέφερε κατὰ τὴν κρίση, ὅτι ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ «ἔχει νὰ ἐκλέξη καταλληλοτάτους καθηγητὰς, τοὺς κ. κ. Τσουνταν καὶ Καββαδῖαν». Τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκλογῆς ἦταν 17 ψήφοι γιὰ τὸν Καββαδῖα καὶ 14 γιὰ τὸν Τσουντα, σὲ σύνολο 19 καθηγητῶν.⁹

Στὴ συνεδρίαση τῆς 12^{ης} Μαρτίου 1904 ἀνακοινώνεται ὁ διορισμὸς τῶν δυο νεοεκλεγέντων καθηγητῶν.

Με τὴν ἐκλογή αὐτὴ ἀρχίζει ἡ νέα σελίδα στὴ ζωὴ τοῦ Τσουντα, ὁ ὁποῖος πλεόν παύει τὴν ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, ἐνῶ περιορίζει καὶ τὸ συγγραφικὸ τοῦ ἔργο. Ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ στὴν εἰσαγωγὴ τῶν *Νεολιθικῶν Ἀκροπόλεων Διμηνίου καὶ Σέσκλου* (Ἀθήναι, 1908) ὅτι τὰ καθήκοντά τοῦ στὸ Πανεπιστήμιο τὸν ἀπασχολοῦν σὲ μεγάλο βαθμὸ, γεγονός ἀναμενόμενο γιὰ κάποιον ποῦ ἀφιερωνόταν σὲ κάθε ἔργο ποῦ ἀνελάμβανε. Ἀξίζει λοιπὸν νὰ ἀναφερθοῦν στὸ σημεῖο αὐτὸ τὰ ὅσα σχετικὰ γράφει ὁ μαθητῆς τοῦ Χρ. Καρούζος στὸ Εἰσαγωγικὸ Σημείωμα τῆς ἐπανεκδόσεως (1957) τῆς μελέτης τοῦ *Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης*, ποῦ δημοσιεύτηκε τὸ 1928, ἕξι χρόνια πρὶν τὸν θάνατο τοῦ: ...γιατί ὁ Τσουντας, μιά καὶ δέχτηκε, πῆρε καὶ τὸ διδακτικὸ τοῦ ἔργο σοβαρὰ σάν ἀποστολὴ τόσο σοβαρὰ, ὥστε τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, τὴν γνησιώτερη χαρὰ τῆς ζωῆς τοῦ, τὴν ἔκοψε πιά ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τοῦ σχεδὸν ὀλοκληρωτικὰ. Στάθηκε μοναδικὸς δάσκαλος γιὰ εἴκοσι τόσα χρόνια...¹⁰

Ἡ δράση τοῦ καθηγητῆ Χρ. Τσουντα στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ μπορεῖ νὰ διακριθεῖ σὲ δύο πεδία: Στὸ κύριο ἔργο τοῦ, δηλαδή, στὴ διδασκαλία, καὶ στὴ διοικητικὴ ἐργασία.

Οἱ ἀπόψεις φοιτητῶν τοῦ, ὅπως ἐνδεικτικὰ τοῦ Καρούζου¹¹ καὶ τοῦ Μηλιάδη, εἶναι ἀπόλυτα ἐγκωμιαστικὲς. Ἀπὸ τὸ 1904 μέχρι τὸ 1925 ἔκανε μάθημα, πάντοτε, Δευτέρα καὶ Τετάρτη 18.00-19.00 καὶ Παρασκευὴ 8.00-10.00 (στὸ Ἐθνικὸ Μουσεῖο) καθὼς καὶ 15.00-16.00 φροντιστήριο γιὰ τὸ Δ' ἔτος, τοῦ ὁποῖοῦ ὁ τίτλος, ὅπως ἀναγράφεται στὸν Ὁδηγὸ Σπουδῶν, εἶναι «Ἀσκήσεις εἰς ἐρμηνείαν ἀρχαίων μνημείων». Σύμφωνα με τὸ πρόγραμμα ποῦ ὑπάρχει γιὰ ὅλα τὰ χρόνια ποῦ υπηρέτησε ὁ Τσουντας στὸ Πανεπιστήμιο,¹² τὸ μάθημά τοῦ εἶχε, σχεδὸν πάντοτε,¹³ τὸν τίτλο *Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης* καὶ ἀλλάζε μόνον ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἀρχῆς τῆς, δηλαδή ἀπὸ τῆς ομηρικῆς ἐποχῆς, ἀπὸ τοῦ 5^{ου} ἢ τοῦ 6^{ου} αἰ. π. Χ., ἐνῶ ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ὀρίζεται τὸ μάθημα γιὰ δύο μόνον ἀκαδημαϊκὰ ἔτη. Σὲ κάποια προγράμματα ἀναγράφεται ὅτι στὴν ὥρα τοῦ φροντιστηρίου τοῦ γίνεται μάθημα ἐπιγραφικῆς, ἀφοῦ καὶ στὸν

9 Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκλογῆς ἦταν 12 ψήφοι καὶ γιὰ τοὺς δύο προτεινομένους ἀπὸ τὴν εἰσηγητικὴ ἐπιτροπὴ. Ὅμως, ἐπὶ πλεόν δύο ψηφίζουν τοὺς Τσουντα καὶ Σβορώνο καὶ Τσουντα καὶ Σοφούλη, τέσσερες ψηφίζουν τὸν Καββαδῖα καὶ ψηφίζουν λευκὸ γιὰ τὴ δεύτερη θέση, γεγονός ποῦ ὁ Μιστριώτης δικαιολογεῖ με τὸ ὅτι δὲν ἔχει πεισθεῖ γιὰ τὴ διδακτικὴ ικανότητα τοῦ Τσουντα, καὶ ἕνας ψηφίζει τοὺς Καββαδῖα καὶ Μυλωνά.

10 Τσουντας 1957, 5-6. Τὸ ἔργο αὐτὸ ἐπανεκδόθηκε ἐπανειλημμένα, μέχρι καὶ τὸ 2010.

11 Καρούζος 1934, 564.

12 Δὲν ὑπάρχει τὸ πρόγραμμα τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1917-1918.

13 Μόνον κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸ ἔτος 1911-1912 ὑπάρχει διαφοροποίηση στὸν τίτλο τοῦ μαθήματος. Διδάσκει κατὰ τὸ Α' ἐξάμηνο μάθημα με τίτλο «Τύποι θεῶν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τέχνῃ» καὶ κατὰ τὸ Β' ἐξάμηνο «Ἱστορία τῆς τέχνης τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν»

Οδηγό Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής μετά το 1911-12 στην ονομασία των δύο εδρών της Ιστορίας της Αρχαίας Τέχνης προστίθεται και της Επιγραφικής. Δυστυχώς, δεν υπάρχουν άλλες πληροφορίες και στοιχεία για τη διδασκαλία του. Δεν πρέπει όμως να αμφιβάλλει κανείς για την ποιότητά της, γνωρίζοντας την μεθοδικότητα και ευσυνειδησία του Τσουντα. Είναι χαρακτηριστικό της προσπάθειας του Τσουντα για την καλύτερη κατάρτιση των φοιτητών του ότι τον Ιανουάριο 1920 δίνεται εντολή, από τον υπουργό επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως, στον Β. Στάη, διευθυντή τότε του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, να δώσει από τις αποθήκες συλλογή αρχαίων αγγείων τών κυριοτέρων σχημάτων προς φροντιστηριακήν διδασκαλίαν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, πρὸς ἱκανοποίησιν αἰτήματος τοῦ Χρ. Τσουντα.¹⁴

Κατά το ακαδημαϊκό έτος 1906-1907 ο Χρ. Τσουντας εκλέχθηκε Κοσμήτωρ, αξίωμα που κατείχε τον προηγούμενο χρόνο ο Π. Καββαδίας. Το 1923, οπότε ο Καββαδίας έχει ήδη συνταξιοδοτηθεί και γίνει ομότιμος καθηγητής, ο Τσουντας αναλαμβάνει τη διεύθυνση του Ιστορικού και Αρχαιολογικού Σπουδαστηρίου, στη διεύθυνση του οποίου παραμένει μέχρι την παραίτησή του το Νοέμβριο του 1925.¹⁵

Επιβάλλεται να επισημανθούν κάποια στοιχεία από τη συμμετοχή του σε διαδικασίες εκλογής καθηγητών, είτε ως απλού μέλους του εκλεκτορικού σώματος, είτε ως μέλους της τριμελούς επιτροπής, που διαφωτίζουν, κάπως, πτυχές του χαρακτήρα του, ειδικότερα τη μετριοπάθεια και ηπιότητα, ιδιότητες οι οποίες όμως δεν τον περιορίζαν στη διατύπωση απόψεων διαφορετικών από εκείνες συναδέλφων του.

Παρατίθενται τρία ενδεικτικά παραδείγματα από τα πολυάριθμα που υπάρχουν.

Στη συνεδρία της Φιλοσοφικής Σχολής της 24^{ης} Ιανουαρίου 1918 για την εκλογή τακτικού καθηγητή της Γενικής Ιστορίας, με τέσσερες υποψηφίους, τους Κουγέα, Βολονάκη, Ράδο και Κοντογιάννη, από τους οποίους οι δύο τελευταίοι ήταν ήδη έκτακτοι καθηγητές της Σχολής, η ατμόσφαιρα υπήρξε ιδιαίτερα τεταμένη. Οι εκφράσεις που χρησιμοποιήθηκαν από τα μέλη του Σώματος για το έργο των υποψηφίων, το οποίο είχε αναλυθεί εξαντλητικά στην εισήγηση, ήταν σκληρές και «άκομφες», μολονότι οι εισηγητές θεωρούσαν ομόφωνα καταλληλότερο τον Κουγέα.¹⁶ Ο Τσουντας ψηφίζει τον Σ. Κουγέα, προσθέτει όμως ότι δεν συμφωνεί «είς ὅλα ὅσα ἢ ἔκθεσις τῆς Ἐπιτροπῆς περιέχει περὶ τῶν κ. κ. Ράδου καὶ Κοντογιάννη καὶ κυρίως περὶ τοῦ Κοντογιάννη». Την ενέργεια αυτή, που δεν γίνεται από άλλους συναδέλφους του, υπαγόρευσε, όπως ο ίδιος τονίζει, η ανάγκη να αποκαταστήσει την εικόνα τους, διότι οι απόψεις που είχαν εκφρασθεί στην έκθεση ήταν οξύτατες και οι υποψήφιοι αυτοί υπηρετούσαν στη Σχολή ως έκτακτοι καθηγητές. Την ίδια τακτική τηρεί και στην εκλογή του υποψηφίου στην έδρα της Βυζαντινής Ιστορίας, το 1924. Ψηφίζει μεν τον Κ. Ἄμαντο, αλλά εκθειάζει και τον Ν. Βέη, τον οποίο εύχεται να δει σύντομα στην τάξη των καθηγητών.¹⁷ Επίσης, ενδεικτική για την ποιότητα του χαρακτήρα του είναι η αξιολόγησή που κάνει κατά την πλήρωση της τακτικής έδρας του Δημοσίου και Ιδιωτικού Βίου των αρχαίων Ελλήνων. Για την εκλογή αυτή είχε συσταθεί «έπιτροπεία» αποτελούμενη από τους Χρ. Τσουντα, Θ. Κακριδή και Σ. Κουγέα που θα έκρινε τους τρεις υποψηφίους, Απ. Αρβανιτόπουλο, Αντ. Κεραμόπουλλο και Γ. Οικονόμου. Η κρίση υπήρξε δύσκολη, αφού και οι εργασίες που υποβλήθηκαν ήταν πολλές και οι υποψήφιοι άξιοι. Η αξιολόγηση των μελετών στην εισήγηση, που υποβλήθηκε τον Μάιο του 1924, ήταν αναλυτικότερη και πρότεινε τον Κεραμόπουλλο, του οποίου, όπως αναγράφεται, «αὶ ἐργασίαι

14 Δεν είναι γνωστό πόσα αγγεία παραδόθηκαν τελικά, διότι, όπως φαίνεται, δεν καταγράφηκαν στον Κατάλογο του Μουσείου του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ.

15 Αντικαθίσταται από τον Αδ. Αδαμαντίου.

16 Ο Κουγέας εκλέγεται τελικά με οκτώ ψήφους.

17 Η εκλογή αυτή πραγματοποιείται σύντομα.

υπερέχουν τῶν ἐργασιῶν τῶν ἄλλων ὑποψηφίων, τῶν μὲν τοῦ Ἀρβανιτοπούλου μάλιστα κατὰ ποιόν, τῶν δὲ τοῦ Οἰκονόμου ἰδίᾳ κατὰ ποσόν». Ἡ κρίση πραγματοποιεῖται τον Ιούνιο του 1924. Ὁ Σ. Κουγέας εἶχε αναλάβει τὸ βᾶρος τῆς προφορικῆς παρουσίας τῆς αξιολόγησης στὴ συνεδρίαση τῆς Σχολῆς (τῆς 10^{ης} Ιουνίου 1924). Ὁ Ἀρβανιτόπουλος εἶχε, ἐν τῷ μεταξύ, καταθέσει ἐπὶ πλέον υπομνήματα, συνολικὰ τέσσερα. Σὲ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ που ἐπιγράφεται «Ἀνακριβῶν ἐπικρίσεων ἀναίρεσις» ἐλέγχε τὶς παρατηρήσεις τῆς ἐπιτροπῆς καὶ, μάλιστα, κατέληγε «εἰς ἄτοπα καὶ εἰρωνευτικὰ κατὰ τῆς Ἐπιτροπείας λογοπαίχνια», ἐνῶ σὲ ἄλλο ἐπέκρινε δημοσιεύματα τοῦ Κεραμόπουλλου. Μετὰ τὴν εἰσήγηση τοῦ Κουγέα, ἡ συζήτηση ὑπῆρξε μακρὰ, με ἔντονες παρεμβάσεις ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Συνέλευσης. Ὁ Τσουντας μίλησε τελευταίος, ἀν καὶ ἦταν τὸ παλαιότερο ἀπὸ τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς. Τὰ ὅσα εἶπε ἦταν καίρια, ἥπια ὁμως σὲ χαρακτηρισμούς, τελείως ἀντίθετα πρὸς τὴν ἀτμόσφαιρα που εἶχε δημιουργηθεῖ, καὶ ἀποκατάστησε στὴ θέση τους τὰ πράγματα καὶ τὴν τάξη. Τόνισε ὅτι χαίρει διότι «ὄλοι οἱ ὁμιλήσαντες ἐστηρίχθησαν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐπιτροπῆς, γεγονός τὸ ὁποῖο καταδεικνύει τὴν ἀμεροληψίαν τῆς». Ἀναφέρθηκε χωρὶς πάθος γιὰ «τὸ φυλλάδιον», ὅπως τὸ χαρακτήρισε, τοῦ Ἀρβανιτόπουλου σχετικὰ με τὸ ἔργο τοῦ Κεραμόπουλλου καὶ υπογράμμισε ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ δὲν ἔλαβε ὑπόψη τὶς παρατηρήσεις καὶ ἀντιπαρατηρήσεις τῶν δύο υποψηφίων. Τέλος, ὑποστήριξε τὸ ἔργο τοῦ Κεραμόπουλλου, χωρὶς ὁμως νὰ μειώσῃ τους ἄλλους υποψηφίους, παρά τὴν ἀπρεπὴ συμπεριφορὰ τοῦ Ἀρβανιτόπουλου. Εἶναι ἐνδεικτικῆς τῆς ἐκτίμησης καὶ τοῦ σεβασμοῦ που ἔχει μετὰ τῶν μελῶν τῆς Σχολῆς οἱ ἀναφορὲς σὲ αὐτὸν κάποιων ἀπὸ τους συναδέλφους του, τοῦ Ἑρρ. Σκάσση καὶ τοῦ Σ. Μενάρδου, κατὰ τὴν τοποθέτησή τους στὴν κρίση καὶ ψηφοφορία.

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ του σὲ ἐκλογὲς τῆς Σχολῆς, ἀπὸ τὶς ὁποῖες τρία μόνον παραδείγματα ἀναφέρθηκαν, ὁ Χρ. Τσουντας διέθετε λεπτότητα ἐκφράσεως καὶ σεμνότητα ὕφους, ἦταν δίκαιος, σεβαστὸς ἀπὸ ὅλους καὶ ἀγαπητὸς τουλάχιστον ἀπὸ τους περισσότερους, ὅπως προκύπτει, στὴ συνέχεια, ἀπὸ τὶς προσπάθειες που ἔγιναν γιὰ νὰ πεισθεῖ νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν παραίτηση που ὑπέβαλε τὸν Νοέμβριον 1925.

Στις 4 Νοεμβρίου 1925, στὴ Συνεδρίαση τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς ὁ Ν. Ἐξαρχόπουλος ἀναφέρεται σὲ φήμη γιὰ τὴν παραίτηση «τοῦ σεβαστοῦ συναδέλφου κ. Χρ. Τσουντα». Τότε, ὁ Σ. Κουγέας προσθέτει ὅτι «δυστυχῶς οὔτε αἱ ἰκεσίαι καὶ αἱ παρακλήσεις αὐτοῦ τε τοῦ Πρυτάνεως καὶ ἄλλων φίλων οὔτε τὸ τιμητικὸν ἔγγραφο τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας κατῶρθωσαν νὰ μεταπείσωσι τὸν κ. Τσουνταν, ὅπως ἀποσύρῃ τὴν παραίτησίν του. Εὐρίσκεται δ' εἰς τὴν δυσᾶρεστον θέσιν νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς τὴν Σχολὴν ὅτι ὑπεβλήθη ἢ παραίτησις καὶ ἦτις ὑπογραφεῖσα παρά τοῦ κ. Ὑπουργοῦ πρόκειται νὰ δημοσιευθῇ εἰς τὴν ἔφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως». Μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν αὐτή, ὁ κοσμήτωρ, Θ. Κακριδῆς, τονίζει ὅτι θὰ προσπαθῆσῃ καὶ αὐτὸς νὰ μεταπείσῃ τὸν Τσουντα. Στὴ συνεδρία τῆς 11^{ης} Νοεμβρίου, ὁ κοσμήτωρ δηλώνει στὴ Σχολὴ ὅτι «μετέφερε τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῆς πρὸς τὸν καθηγητὴν κ. Χρ. Τσουνταν ὅπως μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ὑποβληθεῖσαν παραίτησίν του». Ὅμως, ἐκεῖνος ἐξέφρασε «τὴν ἀδυναμίαν του διὰ τὴν ἀνάκλησιν τῆς παραιτήσεώς του καθόσον ἤδη εἶχεν ἀρνηθεῖ τοῦτο εἰς δύο ὑπουργούς καὶ παρεκάλεσεν αὐτὸν ἵνα διαβιβάσῃ τὰς θερμὰς του εὐχαριστίας πρὸς τὴν Σχολὴν συνάμα δὲ καὶ τὴν θλίψιν του διότι ἀπεχωρίσθη ἀγαπητῶν συνεργατῶν». Στις 2 Δεκεμβρίου 1925 στὴ συνεδρίαση τῆς Συγκλήτου, ὁ πρύτανης, Σίμος Μενάρδος, ἀνακοίνωσε τὸ ἔγγραφο τοῦ Ὑπουργείου, με τὸ ὁποῖο ἐγίνε δεκτὴ ἡ παραίτηση τοῦ Χρ. Τσουντα, καὶ λέγει «ὅτι ἐκ συναδελφικοῦ καθήκοντος πρὸς διαπρεπῆ ἐπιστήμονα ἐπὶ μακρὰ ἔτη τιμήσαντα τὴν πανεπιστημιακὴν καθέδραν καὶ ἐκ τῆς θέσεως ἣν κατέχει ὁ κ. Χρ. Τσουντας ἐν τῷ διεθνῇ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ, προτείνει ὅπως ἐκφρασθῇ πρὸς τὸν συνάδελφον ὁμοθύμου τῆς συγκλήτου ἢ ἐκφρασις λύπης ἐπὶ τῇ ἀναχωρήσει αὐτοῦ». Στὰ πρακτικὰ τῆς συνεδρίας ἐκείνης καταγράφεται ἐπίσης ὅτι «Ὁ κ. Ἐξαρχόπουλος λέγει ὅτι ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ ὅτε ἔμαθε ὅτι ὁ κ. Τσουντας ἔχει ὑποβάλλῃ παραίτησιν, δ' ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ κοσμήτορος κ. Κακριδῆ ἐπισκεφθεῖσα τὸν συνάδελφον παρεκάλεσεν ὅπως ἀποσύρῃ τὴν παραίτησίν του. Ὁ κ. Τσουντας συνεκινήθη ἐκ τοῦ

διαβήματος τούτου, ἀλλ' ἐδήλωσε ὅτι δέν ἠδύνατο νά πράξη τοῦτο. Καί νῦν ἡ Σχολή θα πράξη ὅ,τι δεῖ». Στις 9 Δεκεμβρίου 1925 ἀνακοινώνεται στη συνεδρίαση τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ ἐγγράφου τῆς Πρυτανείας ὅτι ἡ παραίτηση τοῦ Χρ. Τσουντα ἐγίνε δεκτὴ καὶ ἀποφασίζεται νὰ ἐκφρασθεῖ καὶ ἐγγράφως ἡ λύπη τῆς Σχολῆς.

Εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς ἀποδοχῆς ποὺ ἀπολάμβανε στη Φιλοσοφικὴ Σχολὴ ἡ ἐπιστολὴ ποὺ τοῦ ἀπευθύνεται καὶ διαβάζεται στη συνεδρία τῆς 16^{ης} Δεκεμβρίου:

Ἀξιότιμε κ. Συνάδελφε,

Ἡ Φιλοσοφικὴ σχολὴ ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 9^{ης} Δεκεμβρίου 1925 μετὰ πολλῆς συγκινήσεως ἤκουσεν ἀναγιγνωσκόμενον τὸ ὑπ' ἀριθμ. 3701 ἔγγραφον τῆς Πρυτανείας, διὰ τοῦ ὁποῦ καθίστατο γνωστὸν εἰς αὐτήν, ὅτι ἐγίνε δεκτὴ ὑπὸ τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας ἡ παραίτησις ὑμῶν ἀπὸ τῆς τακτικῆς ἔδρας τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης, τὴν ὁποία ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἐτιμήσατε διὰ τῆς ἐξόχως καρποφόρου διδασκαλίᾳ σας, τῆς ὁποίας δείγματα ἐν ἀρετῇ οἱ ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ κλάδῳ τοσοῦτοι τόσον εὐδοκίμως ἀσχολούμενοι μαθηταὶ σας.

Ἡ Φιλοσοφικὴ σχολὴ ἀδυνατοῦσα νά πράξη τι μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ συλλόγου τῶν καθηγητῶν αὐτῆς ἀποχώρησίν σας, φοβουμένη ἐξ ἄλλου μήπως θά προσέκρουεν εἰς τὴν γνωστήν εἰς ὅλους μετριοφροσύνην σας, ἂν ἐνήργει καθ' ὃ εἰλικρινῶς ἠσθάνετο ὅτι εἶχε καθῆκον περὶ ἐκδηλώσεως τῆς προσηκούσης πρὸς Ὑμᾶς ἀπὸ μέρους τοῦ πανεπιστημίου τιμῆς, στέργει μόνον νά διαβιβάσῃ Ὑμᾶς ὅτι θά διατηρῆ ἀνεξίτηλον εἰς τὴν μνήμην τῆς τὴν εἰς τάς ἐργασίας τῆς πολῦτιμον συμβολὴν σας.

Στην ἴδια συνεδρία προκηρύσσεται ἡ πλήρωση τῆς κενῆς πλέον Α' Τακτικῆς Ἐδρας τῆς Ἀρχαιολογίας, στην ὁποία θα ἐκλεγεί με 8 ψήφους, ἐναντι 7 τοῦ Γ. Οικονόμου, ὁ Απ. Ἀρβανιτόπουλος. Στη συνεδρία τῆς 20^{ης} Ἰανουαρίου 1926 διαβάζεται ἀπὸ τον Κοσμητόρα, Θ. Κακριδῆ, ἡ εὐχαριστήρια ἐπιστολὴ τοῦ Τσουντα (με ἡμερομηνία 5.1.1926). Εἶναι καὶ τὸ σύντομο αὐτὸ κείμενο, ὅπως καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἀπέστειλε στη Σύγκλητο, ἀπαντώντας στο γράμμα τοῦ πρύτανη,¹⁸ δείγμα τῆς σεμνότητάς του,

Πρὸς τὸν κύριον κοσμητόρα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς,

Κύριε Κοσμητορ,

Δυσκολεύομαι νά εὐρω καταλλήλους λέξεις, ὅπως ἐκφράσω πρὸς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ πρὸς ὑμᾶς ἰδιαιτέρως τὴν βαθυτάτην εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὴν ἀπὸ 19 τοῦ παρελθόντος μηνὸς ἐπιστολῆς ὑμῶν, τὴν ὁποίαν ἀνέγνωσα μετὰ συγκινήσεως. Αἰσθάνομαι βεβαίως ὅτι δέν εἶμαι ἄξιος τόσον τιμητικῆς ἐκδηλώσεως, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο θεωρῶ τὴν ὑποχρέωσίν μου πρὸς τὴν Σχολὴν καὶ πρὸς τὸν κοσμητόρα αὐτῆς μεγαλυτέραν.

Μετὰ θερμοτάτων εὐχαριστιῶν καὶ πλείστης τιμῆς.

Με αὐτὸ τὸ ἐγγράφο κλείνει ἡ σελίδα τῆς πολυετοῦς προσφορᾶς τοῦ Τσουντα στο Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καὶ ἀνοίγει νέα στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Κατὰ τὸ ἐπόμενο ἀκαδημαϊκὸ ἔτος 1926-1927 στα μέλη τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν συγκαταλέγονται οἱ Κεραμόπουλλος καὶ Ἀρβανιτόπουλος, ποὺ ἐκλέχθηκε τον Ἰούλιο 1926. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Τσουντας, μαζί με τον Γ. Χατζηδάκι, εἶναι πρόεδρος τοῦ πρώτου Πρυτανικοῦ Συμβουλίου τοῦ νεοῖδρυθέντος Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης,

18 Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ ποὺ διαβάζεται στη συνεδρίαση τῆς Συγκλήτου τῆς 11^{ης} Δεκεμβρίου 1925 ἀπαντοῦσε «διὰ θερμοτάτων ἐκφράσεων εὐχαριστίας καὶ εὐγνωμοσύνης εἰς τὸ γράμμα τοῦ Πρυτάνεως διαβιβάζοντος τὴν θλίψιν τῆς Συγκλήτου ἐπὶ τῇ παραίτησιν αὐτοῦ».

εγκατεστημένου στην έπαυλη Αλλατίνη, το οποίο στην αρχή του θα γνωρίσει περιπέτειες, μεταξύ των οποίων και την απόλυση «πάντων τῶν εἰς αὐτό διορισθέντων καθηγητῶν», μετά την ανατροπή της δικτατορίας Παγκάλου από τον Γ. Κονδύλη (7 Αυγούστου 1926). Σχετικά με το γεγονός αυτό ο κοσμήτωρ, Ερ. Σκάσσης, στη συνεδρίαση της Φιλοσοφικής Σχολῆς της 25^{ης} Οκτωβρίου 1926, ανακοινώνει «μετά ψυχικῆς ὀδύνης, τὴν ἀθρόαν ἀπόλυσιν τῶν πρώτων διορισθέντων καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τούτου, ὧν τινες μάλιστα εἶναι ὀμότιμοι καθηγηταί, οἱ κ. κ. Γ. Χατζηδάκις, Π. Καρολίδης καὶ Χρ. Τσουντας, ἐπὶ μακρόν λαμπρύναντες τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην» και ζητεῖ να ἐπέμβει ἡ Σχολή για την ἀνάκληση του σχετικοῦ διατάγματος.¹⁹

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τα περισσότερα κείμενα που υπάρχουν στο Πανεπιστήμιο Αθηνῶν και συνδέονται με τον Τσουντα, κάποια ἀπὸ τα οποία χρησιμοποιήθηκαν στη μελέτη αὐτή, ἀλλὰ και ἄλλα ἀπὸ το Ἀρχεῖο της Αρχαιολογικῆς Υπηρεσίας καταδεικνύουν, περισσότερο ἢ λιγότερο, την τιμὴ και τον σεβασμὸ που ἀπολάμβανε, τόσο, ἀναμφίβολα, για το ἐπιστημονικὸ του ἔργο ὅσο και για την προσφορά του στη διδασκαλία και στις δράσεις της Φιλοσοφικῆς Σχολῆς κατὰ την περίοδο της θητείας του ως καθηγητοῦ. Φαίνεται σαφῶς ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ του καταξίωση στην Ελλάδα και στο ἐξωτερικὸ, ἡ ἀφοσίωση στο διδακτικὸ ἔργο και στο δι-οικητικὸ ἔργο που του ἀνέθετε ἡ Σχολή, παράλληλα με τον ἥπιο και μετριοπαθῆ χαρακτήρα του, εἶχαν τοποθετήσῃ τον Τσουντα σε θέση περίοπτη μεταξύ των συναδέλφων του, στο Πανεπιστήμιο και στην Αρχαιολογικὴ Υπηρεσία. Εἶναι ὁπωσδήποτε δύσκολο να βρεῖ κανεὶς ἀντίστοιχο παράδειγμα ἐπιστημονικῆς προσωπικότητας. Καθὼς δεν μπορεῖ, μέσα στα περιορισμένα πλαίσια ἐνὸς σύντομου κειμένου, να ἀναλυθοῦν περισσότερες ἐνέργειες και ἀποφάσεις του, ἀξίζει να παρατεθεῖ ἡ κατάληξη του λόγου του Κ. Κουρουניώτη στη μνήμη του Χρ. Τσουντα το 1935 «Ὁ Τσουντας καὶ τὸ ἔργον του ποτέ δέν θά λησμονηθῆ. Εἶναι ἥρωσ τῆς ἐπιστήμης, καὶ ἡ λατρεία καὶ ἡ μνήμη του θά μείνουν εἰς τὴν αἰωνιότητα».²⁰

19 Αξίζει να σημειωθεῖ ἡ ἀρνητικὴ τοποθέτηση του Αντ. Κεραμόπουλλου, ὁ ὁποῖος εἶχε ἰδιαίτερα υποστηριχθεῖ ἀπὸ τον Τσουντα κατὰ την ἐκλογή του, στην πρόταση αὐτή, με την αιτιολογία ὅτι ἡ Σχολή δεν ἔχει δικαίωμα ἐλέγχου κυβερνητικῶν πράξεων.

20 Κουρουניώτης 1935, 415.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Καρούζος, Χ. 1934. «Χρήστος Τσούντας». *Νέα Εστία* 180: 564.
- Κουρουνιώτης, Κ. 1935. «Το έργο του Χρήστου Τσούντα». *Θρακικά* 6: 392-415.
- Πετράκος, Β. 2009. «Χρήστος Τσούντας (1857-1934)». *Ο Μέντωρ* 91: 6-34.
- Τσούντας, Χ. 1893. *Μυκῆναι καὶ Μυκηναῖος Πολιτισμός*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας.
- Tsountas, C. και J. Irving Manatt 1897. *The Mycenaean Age: A study of the monuments and culture of pre-Homeric Greece*. Cambridge: The Riverside Press.
- Τσούντας, Χ. 1957. *Ίστορία τῆς Αρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης*. Αθήνα: Εκδόσεις Γ. Παπακωνσταντίνου.
- Χριστοδούλου, Γ. 2009. «Ο Ν. Γ. Πολίτης και η αρχαιολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Η εκλογή της 11.2.1904: Π. Καββαδίας και Χρ. Τσούντας». *Ο Μέντωρ* 93: 106-20.